Experiența berlineză a lui Eminescu, din perspectiva unui „martor ocular”

Ștefania PRICOP

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Litere
„Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Faculty of Letters
Personal e-mail: stefania_pricop@yahoo.com

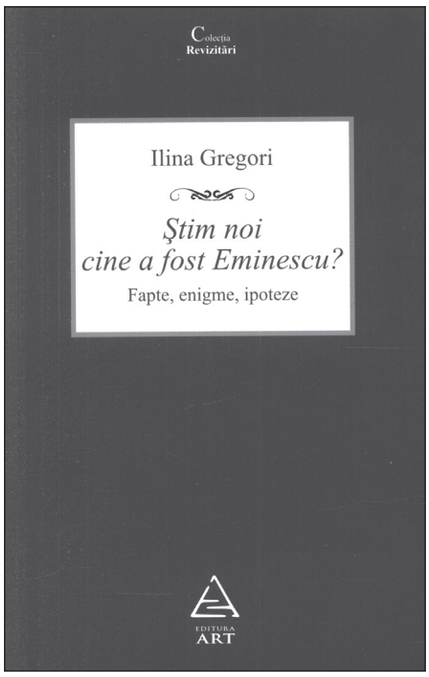
Mihai Eminescu's experience in Berlin, from the perspective of an "eyewitness"

"…Likewise, if I close one eye, I see my hand smaller than with both eyes. If I had three eyes, I would see it larger, and the more eyes I had, the larger everything around me would seem."– that is how Eminescu`s novel *Wretched Dionis* – in Berlin finished - begins. Reiterating Dionis`s speculative exercise, we shall raise the question: Which would be the benefits of having access to a "third eye", to an additional perspective of a hitherto neglected eyewitness to one obscure biographical episode of the poet – like the Berlin studies stage – and which would be the consequences of this new outlook? Such a new path is opened, we believe, by the testimony of the German writer and biographer Mite Kremnitz. The purpose of the present study is to highlight the historical biography issues and challenges and to make a contribution to the "Eminescu studies", by offering a new perspective on this specific biographical episode. Our approach is legitimated by a set of circumstances, which authorizes Mite Kremnitz as one of the privileged witnesses to this episode, to which she has access from a triple position: as a direct witness to the Berlin realities, as a novelist who claims the right to rewrite the whole episode and finally, as the archivist of the Royal House, faced with the historical documents, some of which were probably written by Eminescu himself.

Keywords: Mihai Eminescu, Mite Kremnitz, Berlin studies, the Romanian Royal House, historical biography's issues and challenges

„...Și tot astfel, dacă închid un ochi văd mâna mea mai mică decât cu amândoi. **De aș avea trei ochi** aș vedea-o și mai mare, și cu cât mai mulți ochi aș avea cu atâta lucrurile toate dimprejurul meu ar părea mai mari. Cu toate astea, ***născut* cu mii de ochi**, în mijlocul unor arătări colosale, ele toate în raport cu mine, păstrându-și proporțiunea, nu mi-ar părea nici mai mari, nici mai mici de cum îmi par azi." Astfel sună bine-cunoscuta cugetare a lui Dionis din incipitul nuvelei eminesciene definitivate la Berlin. Reiterând, la rândul nostru, exercițiul speculativ al lui Dionis, ne putem pune întrebarea: cu ce ar fi mai câștigat cercetătorul unui episod din biografia eminesciană, dacă ar putea avea acces la un „al treilea ochi", la o perspectivă în plus, a unui martor *ocular* până atunci neglijat? Cum am putea, de pildă, extrapola acest joc de perspective asupra unei secvențe biografice despre care nu dispunem de suficiente informații- precum etapa berlineză a poetului- și cu ce urmări?

Pentru a putea răspunde problemelor anterior ridicate, se cuvine să amintim că acest câmp vizual restrâns la care puteam avea acces, privitor la experiența lui Eminescu la Berlin, a fost cu mult lărgit odată cu apariția lucrării fundamentale a Ilinei Gregori, *Știm noi cine a fost Eminescu?*. Cel de-al doilea ochi a fost astfel deschis. Confruntat cu problema fundamentală a insuficienței informațiilor, istoricul literar se vede nevoit să recurgă la un exercițiu de sondare aparent paradoxal. Neputându-se adânci în obiectul propriu-zis al cercetării sale, el va căuta distanța potrivită de la

care să îl poată percepe cu folos. În acest sens, demersul Ilinei Gregori, de reconstrucție a contextului epocii, sub diferitele lui aspecte (istoric, cultural, economic și social) reprezintă mai mult decât un mijloc de escamotare a unor informații biografice evident insuficiente în conturarea unei vieți. Instituirea unui soi de biografie contextuală ni se relevă ca o întreprindere nu doar necesară, ci și legitimă. Ea extinde cu mult aria vizuală, fără pretenția de a revela adevărul unic și absolut al acelui punct-focar, reprezentat de viața *trăită* de Eminescu.

Într-adevăr, după cum constată și Dionis, impresia că obiectul supus scrutării, folosind capacitatea ambilor ochi, devine brusc augumentat, mai apropiat și deci și mai familiar, e doar o iluzie, căci el rămâne în fond același și doar perspectiva noastră asupra lui e mai largă. În mod simetric, văzută cu un singur ochi, lumea (și lumea lui Eminescu) nu e mai mică, ci doar percepția noastră asupra ei e incompletă. Acest câmp al percepției este, de fapt, spațiul de lucru al cercetătorilor, esențial incomplet, dar extensibil virtual infinit, la fel ca percepția proiectatului spectator cu mii de ochi al lumii. Odată acomodați cu noul tip de viziune, lărgită, propusă de Ilina Gregori, percepția noastră asupra episodului berlinez al lui Eminescu va putea fi amplificată abia odată cu descoperirea unei noi piste neexplorate până atunci. O astfel de pistă este deschisă, credem noi, de perspectiva unui „martor ocular" al experienței din capitala imperială, până acum neglijat: scriitoarea germană Mite Kremnitz.

Spre deosebire de etapa studiilor la Viena, în care tânărul Eminescu se afla în compania agreabilă a numeroși prieteni și cunoscuți (între care Ioan Slavici, Iacob Negruzzi, Teodor Stefanelli, Chibici-Râmneanu, ori chiar Veronica Micle), experiența de la Berlin pare plasată mai degrabă sub spectrul solitudinii. Cu excepția junimistului Theodor Rosetti, trimisul diplomatic al lui Carol I în capitala imperială, în slujba căruia Eminescu a lucrat timp de aproape un an, nu știm ca acesta să fi avut în preajma sa alți apropiați conaționali cu care să împărtășească experiența traiului în Germania curând unificată. Cu succesorul în funcția de agent diplomatic al românilor, Nicoale Crețulescu, relațiile sunt mai degrabă reci și strict profesionale și chiar cu fratele său Șerban, medic apreciat la Berlin, Eminescu reușește doar arareori să se întâlnească. Corespondența ne relevă abia în persoana lui Ioan Al. Samurcaș, secretarul Agenției Române din Berlin, un apropiat și un confident al poetului din această perioadă. Penuria informațiilor privitoare la episodul studiilor berlineze ale poetului trebuie pusă cu siguranță și pe seama acestui fapt. Pentru reconstituirea acestei etape din biografia eminesciană, cercetătorul nu dispune în aceeași măsură de documente biografice și mărturii prețioase, precum lucrările martorilor nemijlociți ai experienței vieneze a poetului: *Amintiri* (1924) de Ioan Slavici, *Amintiri despre Eminescu* (1914) de Teodor Stefanelli, *Amintiri din Junimea* (1921), de Iacob Negruzzi ș.a. În acest context, studierea documentelor și a mărturiilor privitoare la legăturile care se stabilesc în mod direct sau indirect între Eminescu și Mite Kremnitz încă de la Berlin ni se relevă ca utilă și necesară.

Cunoașterea și înțelegerea contextului berlinez din perioada 1872-1874 poate fi în mod profitabil îmbogățită, credem noi, prin raportare la perspectiva acestei instanțe a alterității- a tinerei scriitoare de origine germană Mite Kremnitz. Și în acest caz mărturiile referitoare la biografia concretă a poetului în spațiul berlinez sunt mai degrabă parcimonioase, însă investigația imaginativă devine cu adevărat ofertantă. Factologia cuprinde de fapt documente de viață, însă viața palpită și dincolo sau *mai ales dincolo* de tezaurizarea ei scripturală. Ne propunem, așadar, în demersul nostru imaginativ, să *vizualizăm* concomitent pe Mite Kremnitz și Mihai Eminescu, doi tineri scriitori de vârstă apropiată, cu interese și pasiuni comune, *prezenți* corporal și mental între aceleași cadre spațiale și temporale, frecventând inevitabil aceleași locuri, înfruntând aceleași realități sociale, economice și politice. Acest tip de abordare ne va permite totodată o redimensionare a raporturilor dintre Eminescu și Mite Kremnitz, ieșind astfel din impasul discuției deja epuizate și sterile privind scurta poveste de dragoste platonică de la București, ce îi avea drept protagoniști. De fapt, după cum vom vedea, apropierea lor ulterioară din capitala Principatelor va fi înlesnită chiar de experiența lor berlineză comună, precum și de preocupările lor afine din acea perioadă (în special pentru literatura și filosofia germană). Vom urmări, de asemenea, perspectiva lui Mite Kremnitz însăși asupra

episodului berlinez, în diferitele sale lucrări dedicate lui Eminescu, semnalând și interpretând fluctuațiile survenite de-a lungul timpului în viziunea autoarei asupra acestei controversate secvențe din biografia poetului.

Hotărârea de înființare a unei agenții diplomatice a Principatelor Române la Berlin, atestată încă din iarna 1868-1869[1], coincide temporal cu momentul în care tânăra Mite von Bardeleben se stabilește în capitala germană, întoarsă de la studii, din Anglia, odată cu moartea mamei sale[2]. În aceeași perioadă, tatăl ei, Heinrich Adolf von Bardeleben, medic german reputat, este numit profesor universitar la Institutul berlinez Friedrich Wilhelm. Victoria răsunătoare a Germaniei în Războiul Franco-Prusac aduce cu sine proclamarea fulgerătoare a Imperiului German, unificat la 8 ianuarie 1871, și marchează începutul unei noi etape în evoluția sa economică și culturală. Ca parte a strategiilor politice ale Junimii, raliate oficial din acest moment proiectului de susținere și consolidare a monarhiei române, Eminescu obține bursa de studiu în capitala imperială a Hohenzollernilor, în plină epocă de dezvoltare urbană, dar și de triumf al științelor. El devine, astfel, din iarna anului 1872, student la Universitatea berlineză Friedrich Wilhelm, unde profesau deja tatăl, precum și viitorul soț al lui Mite Kremnitz, asistentul medicului von Bardeleben, Wilhelm Kremnitz. Faima atinsă de medicina berlineză în această perioadă este evidențiată și de Ilina Gregori, care observa că inclusiv fratele lui Eminescu, Iorgu, este adus din țară spre a fi consultat de medicii de aici. Șerban Eminovici însuși, care studiase medicina în Germania și Austria este, după cum reiese din corespondența poetului[3], medic apreciat și membru al unei societăți medicale din Berlin.

Despre biografia lui Mite Kremnitz însă, cercetătorii nu dispun încă de suficiente informații. Ceea ce se cunoaște este că tânăra a urmat cursuri de literatură, filosofie și arte, în Greifswald, Berlin și Anglia[4]. În lipsa informațiilor concrete, ne putem doar imagina că scriitoarea germană, cu doar doi ani mai tânără decât Eminescu, ar fi putut frecventa vreunul dintre cursurile Facultății de Filosofie din cadrul Universității Friedrich Wilhelm, pe care le va fi urmat și poetul român la Berlin. Ipoteza că tânăra Mite va fi fost și ea studentă a prestigioasei universități berlineze devine plauzibilă- nu și certă-, dacă ne gândim că inclusiv tatăl ei urmase, în anii studenției, cursurile aceluiași institut. Nu ar fi exclus, deci, ca drumurile celor doi tineri să se fi intersectat în principalele puncte de atracție ale capitalei imperiale sau chiar prin campusul universitar berlinez. Totodată, șederea la Berlin a însemnat pentru amândoi, în ciuda curentului hegelian ce postula triumful spiritului raționalist-pozitivist, un bun prilej de fundamentare a cunoștințelor despre filosofia lui Schopenhauer. La fel ca și studentul Eminescu- cel care plănuia prin proiectul său doctoral o dezvoltare a ideilor schopenhaueriene în domeniul filosofiei statului- și tânăra Mite Kremnitz era o admiratoare fervență a gânditorului german. Nu întâmplător ulterior, în salonul ei literar de la București, va fi citită pentru prima dată traducerea în limba franceză a *Aforismelor* lui Schopenhauer, de J. A. Cantacuzino-Zizine[5].

Și mărturiile de mai târziu ale autoarei, care ni-i prezintă pe cei doi scriitori, regăsiți în capitala Principatelor, discutând la primele lor interacțiuni „exclusiv problemele din literatură și filozofie”[6], constituie un indiciu privitor la preocupările lor comune din perioada berlineză. Scurta biografie eminesciană, puțin cunoscută publicului – *Ein rumänischer Lenau*[7], publicată de Mite Kremnitz în 1910, întâi în *Preußische Jahrbücher*, apoi în *Convorbiri literare* – relevă, de asemenea, o atenție deosebită acordată preocupărilor filosofice ale poetului: „Când, după un mare entuziasm pentru Kant, recunoscu în Schopenhauer ultimul cuvânt al filosofiei și-și dete seama de nelibertatea voinței omenești, putu atunci să susțină în mod convingător, cu toate armele minții, cu o dialectică logică, crezul său înnăscut”[8]. În strânsă legătură cu pasiunea pentru Schopenhauer se află și interesul poetului pentru *Vedele* indice, semnalat de autoare pentru perioada studiilor în străinătate, despre care era, se vede, informată: „La Viena și mai târziu la Berlin, preocuparea cea mai mare a lui Eminescu era de a pătrunde până la izvoarele indice ale culturii noastre, de a citi *Vedele* în limba lor originală”[9]. În orice caz, putem fi siguri că Mite Kremnitz și Eminescu, doi tineri scriitori, de vârstă apropiată, cu pasiuni afine (în special pentru literatura și filosofia germană) și

chiar cu apropiați comuni (la acea vreme, cel puțin Theodor Rosetti și Titu Maiorescu), își duceau separat existența prin „orașul furnicar", fără a se cunoaște și fără a putea vreunul dintre ei bănui hazardul care îi va reuni câțiva ani mai târziu, în toposul complet diferit al Bucureștiului.

O legătură se va stabili însă între aceștia încă de la Berlin, chiar dacă mai degrabă în mod indirect. Începând cu primăvara anului 1873, Eminescu obține postul de secretar al Agenției diplomatice române la Berlin, sub conducerea junimistului Theodor Rosetti. În același an, prin căsătoria cu Wilhelm Kremnitz, Mite devenea cumnată cu Titu Maiorescu, soțul Clarei Kremnitz, pe care o cunoscuse în anii doctoratului său berlinez. Prin cumnatul său, Mite ia contact pentru prima dată cu România și cu personalitățile ei culturale marcante. La invitația acestuia, tânăra familie germană călătorește întâia oară în Principate, în toamna anului 1873, vizitând Iașul și mănăstirile din Moldova, Secu și Sihla[10]. Relatările scriitoarei relevă și o bună legătură a familiei Kremnitz cu Theodor Rosetti încă din vremea în care acesta ocupa funcția de agent consular al românilor la Berlin, deci din 1873. Tot în acest context, Mite află pentru prima dată despre „inteligentul *student*"[11] român, cu minte genială și apucături extravagante, așa cum îi fusese descris Eminescu de către Maiorescu, ori Rosetti.

Acum se stabilește și primul contact direct între familia Kremnitz și poetul român. După cum reiese din mărturiile scriitoarei, publicate postum, în 1933 – *Amintiri fugare despre M. Eminescu-,* Wilhelm Kremnitz l-a întâlnit pe Eminescu pentru prima oară „la Theodor Rosetti, în Berlin"[12], probabil chiar la Agenția consulară unde acesta lucra. Autoarea notează și impresia pe care poetul i–o lasă tânărului medic: „Soțul meu (...) fusese impresionat de capul acestui tânăr tăcut și timid"[13]. Precizarea acesteia, conform căreia „toți vorbeau ca și cum o grea nenorocire ar fi atârnat asupra acestuia, ca și cum originea sa ar fi fost învăluită în mister"[14] dezvăluie, pe de o parte, propensiunea pentru enigmatic a tinerei scriitoare, iar pe de alta, acea nevroză pe care Maiorescu însuși o bănuia la tânărul poet stabilit la Berlin, infirmată (ori măcar bemolizată) ulterior, între altele, de cercetarea Ilinei Gregori.

Sugestiv e poate și faptul că, la data scrierii *Amintirilor fugare despre Mihai Eminescu*, deci în 1893, pentru Mite Kremnitz definitoriu era mai degrabă statutul de student al tânărului și nu de secretar consular al românilor, funcție la care nu se face nicio referire, semn că era privită mai mult drept o sinecură și o muncă birocratică neînsemnată. Ar fi interesant însă să aflăm poziția autoarei cu privire la însemnătatea reală a activității diplomatice a lui Eminescu, cu un an mai târziu de la scrierea acestor mărturii, în 1894, atunci când, în calitate de secretar al Casei regale, Mite Kremnitz va avea acces la întreaga corespondență diplomatică a regelui Carol I. Probabil nu întâmplător, în ultima mărturie despre Eminescu ce ne parvine de la autoarea germană, din 1910, activitatea consulară a poetului nu mai este trecută cu vederea: „[Eminescu] obținu prin protectorii săi un sprijin material spre a se duce la Berlin. Acolo își găsi câtva timp un loc la agenția diplomatică a țării sale, ca secretar"[15].

Întâmplările se încheagă într-adevăr armonios dacă ne gândim că Mite Kremnitz, trăind în tinerețe, asemenea lui Eminescu, în mod nemijlocit realitățile culturale, economice și socio-politice ale Imperiului în plină dezvoltare, va ajunge la maturitate să le interpreteze prin prisma prezumtivului „martor ocular", care întocmește cele patru volume de *Memorii* ale regelui (1894-1900). Ce ne interesează în cele ce urmează este cum resimt efectiv Eminescu și Mite Kremnitz realitățile Berlinului anilor 1872-1874. Ilina Gregori rectifică prejudecățile privitoare la ipotetica decepție a poetului din episodul său berlinez, prezentându-l pe Eminescu, deși nu propriu-zis integrat, totuși cel puțin adaptat, familiarizat cu realitățile capitalei germane. Acest fapt nu exclude însă probabilitatea ca Eminescu să se fi simțit, la începutul experienței sale în Berlin, copleșit de forfota „orașului furnicar". Astfel se traduce și decizia lui de a-și schimba adresa, retrăgându-se din centrul orașului în liniștitul Charlottenburg. Dar –ne întrebăm- cum va fi perceput Mite Kremnitz însăși traiul în Berlinul Germaniei unificate? O mărturie din corespondența târzie a scriitoarei ne edifică în acest sens: „*Înainte de a mă fi dus în România, nu am cunoscut Germania,* eram prea tânără și acum sunt poate prea <<amărâtă>>, dar șederea mea la Berlin a fost prentru mine un iad. La toamnă, când Manoli va isprăvi liceul, voi părăsi acest oraș înfiorător"[16]. Citatul este într-adevăr interesant, pentru că relevă o perspectivă diferită asupra Berlinului din primii ani ai Imperiului. Imensul șantier și efervescența capitalei imperiale în plin proces de modernizare nu pare să fi avut același impact asupra tinerei germane, stabilite aici de mai mulți ani, cum a avut-o asupra lui Eminescu. În orice caz, senzația încercată în fața uriașului oraș în care a fost nevoită să se întoarcă după moartea soțului, în 1897, după cele două decenii tihnite petrecute în „patria sa adoptivă" trebuie să fi fost similară cu impresia tânărului student sosit în Berlin.

Întâmplarea face, așadar, ca Mite Kremnitz și Eminescu să fie martorii acelorași realități sociale, politice, economice ce defineau Berlinul anilor 1872-1874. De pildă, criza financiară care a lovit tânărul Imperiu în eforturile lui obstinate de modernizare la sfârșitul anului 1873, dublată de reforma monetară, îi afectează în egală măsură pe cei doi scriitori stabiliți în capitala germană. Scepticismul tânărului student cu privire la politicile - economice și nu numai- ale „Sfântului Imperiu Roman de națiune germană"[17],

cum cu ironie acesta îl intitula în scrisorile sale, este surprins în celebra butadă eminesciană: „Bismarqueuri de falsă marcă,/Mie-mi pare cum că, parcă/De iubirea nemțărimei/Nici un rău nu vă înțarcă."

Crahul economiei berlineze coincide temporal cu părăsirea postului de la Agenția diplomatică Română de către junimistul Theodor Rosetti, succedat în funcție de Nicolae Crețulescu. În subordinea acestuia, lui Eminescu îi revine sarcina de a întocmi nenumărate dosare și de rapoarte destinate principelui, privitoare la „Afacerea Stroussberg" a magnatului german care își anunța în ianuarie 1874 falimentul. Vestea ruinării uriașei întreprinderi constituie o grea lovitură pentru Carol I, care semnase cu aceasta încă din 1868 păgubosul contract pentru construirea căilor ferate din Principate. Aceste documente întocmite de Eminescu la Berlin vor fi fost, cel mai probabil, obiectul cercetării arhivistice întreprinse de Mite Kremnitz mai târziu, în calitate de secretar al Casei Regale. Cele patru volume intitulate *Memoriile Regelui Carol I al României, de un martor ocular,* ca orice lucrare istoriografică oficială, nu cuprind însă referiri decât la personajele de prim-plan ale vieții politice și diplomatice, astfel încât numele lui Eminescu, simplu funcționar al unei agenții consulare, rămâne trecut cu vederea. Activitatea diplomatică a acestuia la Berlin va fi însă menționată –după cum am arătat – în ulteriorul studiu biografic al autoarei, *Ein rumänischer Lenau,* însă și aici, se înțelege, fără alte considerații politice ce nu își aveau locul în biografia unui poet. Mite Kremnitz va fi fost, în orice caz, un mediator între poet și Casa Regală a României, mijlocind, legăturile – destul de tensionate, de altfel- ale acestuia cu regina[18], și poate chiar și cu Carol I.[19]

În orice caz, schimbarea din cadrul agenției consulare, la începutul lui 1874, însemna pentru Eminescu nu doar despărțirea de un bun prieten, ci și reducerea propriului salariu, de la 16 napoleoni, la 30 de taleri, corespondența relevând pentru această perioadă încercările tânărului doctorand de a-și restabili situația financiară[20] – și așa mereu amenințată– în vederea finalizării studiilor. Dificultățile financiare și imposibilitatea de a-și susține traiul într-un oraș tot mai scump constituie unul dintre motivele serioase pentru care doctorandul se va întoarce în final în țară, la sfârșitul verii lui 1874, înainte de încheierea studiilor necesare. Se pare că tot motive economice[21] se ascund și în spatele deciziei tinerei familii Kremnitz de a da curs invitației ministrului Cultelor, Maiorescu, și a se stabili la București în toamna aceluiași an. Eminescu și Mite Kremnitz părăsesc, așadar, concomitent Berlinul, primul revenind la Iași, în timp ce Mite se va stabili la București, ținând gospodărie comună cu Titu Maiorescu.

Cei doi se vor (re)găsi în capitala română doi ani mai târziu (1876), iar după scurta și deja proverbiala idilă infuzată de livresc[22] (1879) și înlesnită, cu siguranță, de experiența lor berlineză comună, vor rămâne în bune relații până la moartea poetului, așa cum dovedesc numeroase mărturii și scrisori. În atmosfera familială a salonului lui Mite Kremnitz de la București se va reface cercul de cunoștințe de la Berlin, care reunea – între alții – pe aceiași Eminescu, Maiorescu, Theodor Rosetti, Mite și Wilhelm Kremnitz, la diferite serate literare, cine festive, ori chiar în jurul pomului de Crăciun, ca în iarna lui 1881[23]. O scrisoare a lui Eminescu de la sanatoriul din Neamț, din ianuarie 1887, de pildă, este însoțită de următoarea precizare: „Multe salutări d-lor Maiorescu, Teodor Rosetti, Mandrea, Nica și sărutări de mână d-nelor Maiorescu și Kremnitz, precum și d-șoarei Livia"[24]. Din memoriile autoarei germane reiese că puțin înaintea morții poetului, în iunie 1889, acesta este consultat la sanatoriu de doctorul Wilhelm Kremnitz, căruia îi comunică iluzoriile sale proiecte poetice închinate mai vechii sale muze, Mite[25].

Dar- ne putem întreba- cât de legitim este într-adevăr acest exercițiu imaginativ, de a-i *vizualiza* concomitent pe tinerii Eminescu și Mite Kremnitz în timpul ședерii lor berlineze și de a studia corespondențele discrete care îi leagă încă de atunci pe aceștia? Demersul ni se relevă o dată în plus ca îndreptățit prin faptul că scriitoarea germană însăși, șase ani mai târziu, alege să rescrie episodul berlinez din biografia celor doi. Fapt neglijat până acum, nuvela lui Mite Kremnitz, *Ein Lebensbild*[26], care - după mărturiile acesteia - avea drept protagonist pe Eminescu însuși, cuprinde numeroase referiri la experiența berlineză a fostului student bursier. Lucrarea ficțională poate fi în mod profitabil reconsiderată, pentru a accede la perspectiva lui Mite însăși asupra acestui episod biografic. Ea nu trebuie însă absolutizată, ci percepută în acord cu contextul în care a fost emisă: în 1879, după scurta poveste de dragoste platonică și sub imperiul dezamăgirii resimțite în fața geniului care refuza să i se releve. Autoarea însăși, în mărturiile sale ulterioare, ține să retracteze naivitatea cu care îl percepuse pe poet în tinerețe. Nuvela aduce în prim-plan destinul tânărului Alexandru, un compozitor înzestrat, a cărui genialitate fusese însă mai degrabă supralicitată de ceilalți. El obține, cu ajutorul profesorului său de la Paris (aluzie la figura lui Maiorescu) un stipendiu de perfecționare în Italia, la Veneția, însă starea continuă de abulie și impasibilitate face ca acesta să nu poată compune nimic vreme de un an. Între timp, se întețesc scrisorile de îngrijorare ale magistrului său, care aștepta de la el mari izbânzi artistice.[27]

Compoziția lui Mite Kremnitz interesează și pentru că instituie o prelungire în plan ficțional a acelui excurs imaginativ dincolo de limitele impuse cercetătorului care nu își poate fonda documental fanteziile. Lipsită de astfel de constrângeri, autoarea a putut imagina, contrar factualului, că cei doi (Eminescu și Mite, respectiv Alexandru și Edita) se vor fi putut cunoaște încă din

timpul bursei în străinătate a poetului. La Veneția, Alexandru o întâlnește pe Edita, tânăra de condiție nobilă, pe care o meditează la muzică și de care ulterior se va îndrăgosti. Ea este fermecată de acest compozitor prestigios, despre care aflase deja de la profesorul lui de la Paris (Maiorescu). Edita își asumă rolul de muză a artistului, căruia dorește să îi redea bucuria de a crea, și se oferă să-i fie soție, cu condiția ca acesta să revină la Paris și să își facă o poziție în societate. La insistențele Editei și ale profesorului său, Alexandru se întoarce în capitală, unde se pregătește pentru postul de profesor la Academie, înlesnit de mentorul său. Și la acest proiect va renunța în final, însă - conform perspectivei idealizate a autoarei-, nu din autoexigență științifică, ci din sentimentul nevredniciei de a se ridica la înălțimea distinsei femei iubite. E interesant de văzut în ce mod soluționează autoarea activitatea lui Eminescu de la agenția consulară din Berlin, care constituia principala sursă de venituri în acea perioadă: „După moartea ei [a mamei], mă trimiseră în Italia. La început trăiam dintr-un stipendiu al Universității, apoi, nevoind să mă întorc nici acasă, nici la Paris, trăiam așa, de azi pe mâine, din ce câștigam”[28]. „Dădeam câteva lecții, din când în când cântam pe la câte un concert, și cu asta puteam trăi”[29]. Cu alte cuvinte, activitatea politico-diplomatică a lui Eminescu la Berlin e trecută cu vederea, fiind echivalată în ficțiune cu o activitate ușoară, lipsită de însemnătate.

Este clar, deci, că la momentul scrierii acestei nuvele de tinerețe (1879), Mite se află încă sub imperiul impresiei pe care Maiorescu[30] însuși o avea asupra episodului berlinez al poetului: de eșec biografic, din care poetul iese înfrânt. Sunt prezente, în acest sens, toate amănuntele semnificative: impresia sterilității artistice, a nevrozei și a singurătății, a abuliei ce îl determină pe tânăr să renunțe la proiectul doctoral și să rateze, astfel, cariera academică ș.a.). De altfel, Maiorescu însuși creditează nuvela și se oferă chiar să o traducă, urmând să o publice sub pseudonimul „George Allan” în *Convorbiri literare*, în 1885. Datorită criptonimului, trama biografică a acestei compoziții va rămâne multă vreme inaccesibilă publicului. În orice caz, coordonatele reale ale Berlinului și Bucureștiului nu puteau fi păstrate, dacă ne gândim, de pildă, că nuvela a fost citită ulterior lui Eminescu de către Mite chiar în prezența soțului ei[31]. Scriitoarea va reveni ulterior asupra impresiei sale naive din tinerețe asupra poetului, odată cu scrierea *Amintirilor fugare...,* în 1893, și probabil - deși nu avem multe mărturii în acest sens, în afară de precizările din studiul târziu, *Un Lenau român* – va reconsidera și însemnătatea activității diplomatice întreprinse de Eminescu la Berlin, odată cu numirea ei în funcția de secretar al regelui Carol I. În orice caz, în ultima sa lucrare biografică dedicată poetului român, în 1910, episodul berlinez e prezentat mai degrabă ca o etapă fastă în formarea tânărului student, care aici „își însușea o cultură într-adevăr universală”[32], autoarea insistând de această dată asupra preocupărilor lui filosofice, literare, științifice și diplomatice din această perioadă.

Întorcându-ne la interogația lansată în incipit, rămâne să constatăm că într-adevăr juxtapunerea perspectivei acestui prețios *martor ocular* până acum neglijat lărgește considerabil unghiul percepției noastre asupra episodului berlinez al poetului: revelând – pe de o parte – o serie de piste nedesțelenite, confirmând și întregind – pe de alta – datele disparate de care deja dispuneam. Demersul imaginativ- dublat de precauție sistematică și de fundamentare documentală-, ne-a facilitat o nouă înțelegere asupra relației dintre Eminescu și Mite Kremnitz, a căror mult-dezbătută idilă de la București a fost precedată și chiar înlesnită de experiența lor comună berlineză. Simpla proximitate a celor doi tineri scriitori între cadrele spațiale și temporale ale Berlinului anilor 1872-1874 îi făcea automat martorii acelorași fenomene sociale, economice și politice, astfel încât - după cum am arătat-, la o cercetare amănunțită putem decela o întreagă rețea subterană de conexiuni stabilite între aceștia încă de acum.

Exercițiul nostru imaginativ este legitimat odată în plus de faptul Mite Kremnitz însăși ține să semnaleze ineditul prezenței lor concomitente în marele oraș, prin nuvela sa de tinerețe *Ein Lebensbild*. Autoarea trebuie să fi resimțit acest episod biografic comun ca esențial incomplet, motiv pentru care decide să îl răscumpere printr-un gest de autoritate: ea îl rescrie astfel încât, de această dată, drumurile celor doi tineri scriitori să se întretaie. Nu în ultimul rând, recursul la perspectiva lui Mite Kremnitz este motivat de cumulul de împrejurări ce o autorizează pe autoare drept unul dintre martorii privilegiați ai acestui episod din biografia eminesciană, la care are acces din triplă ipostază: de martor nemijlocit al realităților berlineze, de nuvelist care își arogă dreptul de a rescrie întregul episod și, în final, de arhivist al Casei Regale, confruntat cu documentele de epocă, unele dintre ele redactate poate de Eminescu însuși.

Note:

1.cf. Ilina Gregori, *Știm noi cine a fost Eminescu? Fapte, enigme, ipoteze*, Editura Art, București, 2008, p. 244

2. vezi Valentin Todescu, *Mite Kremnitz și Junimea,* Revista Philologica, 2006, tom 2/08.

3. vezi scrisoarea din 17 iunie 1873, Berlin, adresată de Eminescu tatălui său, citată în Mihai Eminescu, *Opere*

XVI, Corespondență. Documentar, Editura Academiei, București, 1989.
4. vezi Valentin Todescu, *op cit,* și Renate Grebing *Mite Kremnitz (1852-1916): Eine Vermittlerin der rumänischen Kultur in Deutschland*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1976, p. 4.
5. cf. Grete Tartler, prefața la *Astra,* Editura Humanitas, București, 2011, p. 18.
6. Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre M. Eminescu,* ediție bilingvă, traducere, prefață și note de Horst Fassel, Editura Muzeelor Literare, Iași, 2014, p. 33.
7. Mite Kremnitz, *Ein rumänischer Lenau,* în *Preußische Jahrbücher*, Bd. 139, Heft 31, 1910).
8. Mite Kremnitz, *Un Lenau român, Convorbiri literare,* București, 1910, p. 787.
9. *idem,* p. 788.
10. cf. Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol I, Editura Librăriei Socec&Co, București, 1937, pp. 208-211.
11. Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre Mihai Eminescu*, Editura Cartea Românească, 2000, p. 7.
12. *idem*
13. *idem*
14. *idem*
15. Mite Kremnitz, *Un Lenau român, Convorbiri literare,* București, 1910, p. 789.
16. Dintr-o scrisoare a lui Mite Kremnitz către Nicu Gane, din 7 martie 1904, Berlin, citată în Torouțiu, I. E., *Studii și documente literare,* Institutul de arte grafice „Bucovina", București, 1932, vol. III, p. 304.
17.Dintr-o scrisoare a lui Eminescu către Titu Maiorescu, din 26 februarie 1874, Charlottenburg, citată în Mihai Eminescu, *op cit.*, pp. 49-50.
18. Iată o mărturie a scriitoarei germane în acest sens: „După ce ieși din ospiciul de la Viena și, în drum spre Iași, se opri o zi la București- o petrecu aproape toată cu noi- l-am dus la Regina, care-l îmbărbătă din toată inima; el era însă foarte liniștit cu ea, ca și cu mine, însă speranța că bucuria noastră caldă din cauza restabilirii sale l-ar însenina nu se îndeplini", Mite Kremnitz, *Amintiri fugare...,* Editura Cartea Românească, 2000, p. 28.
19. vezi perspectiva conciliantă prin care e prezentat de către Mite Kremnitz delirul poetului din 1883: „Dar ursita și începuse a întinde mâna spre el (...). Deodată, fără pricini văzute (...), fu cuprins de o grozavă aiurare. *I se părea că trebuie să omoare pe un om care altfel îi era cu totul indiferent,* și nu-și veni iarăși în fire până ce nu i se luă arma din mână." (în Mite Kremnitz, *Un Lenau român, Convorbiri literare,* București, 1910, p. 792). De altfel, în întreg studiul, autoarea îl prezintă pe Eminescu raliat viziunii politice a Junimii*:* „Societatea literară *Junimea*, în care de aci încolo se număra și Eminescu, ajunse în vremea când el se afla încă în străinătate (...), la o însemnătate politică: în mijlocul unor turburări interne ale țării ea luă, în Iași, cu energie partea principelui străin" (*idem,* p. 790) sau „[*Eminescu*] toată viața lui a rămas apoi credincios acestei reviste [*Convorbiri literare*] și oamenilor care-i dăduseră ființă (...). Credincios și direcției lor politice" (*idem,* p.789).
20. vezi scrisorile lui Eminescu către Maiorescu din această perioadă, citate în Mihai Eminescu, *idem,* pp. 51-52.
21. vezi Valentin Todescu, *ibidem* și Renate Grebing, *ibidem*, p. 7.
22. Studierea scurtei idile de la București dintre Mite Kremnitz și Eminescu capătă o miză enormă în critica literară românească și devine subiectul polemicii dintre Călinescu și Lovinescu, cei care văd în idealul feminin și în psihologia erotică a poetului cheia de interpretare a personalității creatoare eminesciene.
23. cf. Mihai Eminescu, *ibidem,* p. XXXII
24. Dintr-o scrisoare adresată de Eminescu lui Iacob Negruzzi, Mănăstirea Neamțului, ianuarie 1887, citată în I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, *ed cit.* vol. I, p. 324.
25. vezi Mite Kremnitz, *Amintiri fugare...,* 2000, p. 29.
26. Aspecte din nuvelă sunt valorizate totuși în ciclul romanesc eminescian al lui Lovinescu și în special în romanul *Mite.*
27. Iată un fragment de nuvelă sugestiv în acest sens: „Profesorul meu mă îndemna să mă întorc, nu-mi înțelegea lenevirea, îmi presupunea fel de fel de motive pentru această neînțeleasă petrecere a mea în Veneția; eu nici nu-i răspundeam. Aștepta de la mine mari opere muzicale, pe care să le fi scris în singurătatea mea și din pricina cărora să fi neglijat vioara mea; îmi era rușine să-i spun că în curgerea întregului an nu făcusem nimic, și nici n-aveam scuza de a putea zice că învățasem a cunoaște viața. Nu-mi formasem nicio relație, din contra, le rupsesem și pe cele avute de la început", Mite Kremnitz, *Ein Lebensbild*, inclus în *Amintiri fugare...,* Editura Cartea Românească, 2000, pp. 84-85.
28. *idem,* p. 68
29. *idem,* p. 85
30. Perspectiva privitoare la prezumtivul eșec berlinez al poetului, perpetuată în biografii, fusese lansată de Maiorescu însuși, un autoritar formator de opinie în epocă. Dincolo de dezamăgirea provocată de așteptările înșelate, nemulțumirea celui devenit ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice trebuie să fi fost amplificată de acuzația de risipă din banii statului, primită odată cu împrumutul celor 100 de galbeni oferit studentului pentru finalizarea studiilor și susținerea tezei doctorale. Această impresie asupra episodului de la Berlin al lui Eminescu trebuie să fi fost împărtășită și de alți junimiști, mai ales că o parte dintre ei contribuiseră financiar la stipendiul acordat tânărului eminent, care promitea mult. (vezi lista completă a contributorilor în Lovinescu, *Titu Maiorescu și contemporanii lui,* volumul I, Institutul Cultural Român, București, 2009, p.180) În orice caz, avem certitudinea că viziunea lui Maiorescu va fi făcut impresie, în primă instanță, chiar asupra cumnatei lui, Mite Kremnitz.
31. Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre M. Eminescu, Editura Cartea Românească, 2000*, p. 26
32. Mite Kremnitz, *Un Lenau român,* Convorbiri Literare, 1910, p. 790

Bibliography

Badea-Păun, Gabriel, *Carmen Sylva, Uimitoarea regină Elisabeta a României / Carmen Sylva, The amazing queen Elizabeth of Romania*, Editura Humanitas, Colecția regală, Ediția a III-a, traducere din franceză de Irina-Margareta Nistor, București, 2012.

Bulei, Ion, *Viața în vremea lui Carol I / Life in the time of Carol I*, Editura Tritonic, București, 2005.

Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent / The History of Romanian Literature from Its Origins to the Present,* Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941.

Călinescu, G., *Principii de estetică/ Aesthetic principles,* prefață de Al. Piru, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1974.

Călinescu, G., *Viața lui Mihai Eminescu/ The life of Mihai Eminescu,* Editura Muzeelor Literare, Colecția Biografii, Iași, 2013.

Cliveti, Gheorghe, *România și „aliațele germane", 1879-1914/ Romania and the German alliances,* Editura Junimea, Iași, 2015.

Costache, Iulian, *Eminescu- Negocierea unei imagini/ Eminescu- Negociating the Image*, Editura Cartea Românească, București, 2008.

Eminescu, Mihai, *Opere XVI, Corespondență, Documentar/ Work XVI, Correspondence, Documentary,* Editura Academiei, București, 1989.

Grebing, Renate, *Mite Kremnitz (1852-1916): Eine Vermittlerin der rumänischen Kultur in Deutschland*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1976

Gregori, Ilina, *Știm noi cine a fost Eminescu? Fapte, enigme, ipoteze/ Do we know who Eminescu was? Facts, puzzles, assumptions*, Editura Art, București, 2008.

Heitman, Klaus, *Oglinzi paralele- Studii de imagologie româno-germană/ Parallel mirrors- Romanian-German imagology studies,* Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.

Kremnitz, Mite, *Amintiri fugare despre M. Eminescu/ Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu*, (Ediția include și nuvela *Un caracter de artist*, sub pseudonimul George Allan), Editura Cartea Românească, 2000.

Kremnitz, Mite, *Amintiri fugare despre M. Eminescu/ Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu*, ediție bilingvă, traducere, prefață și note de Horst Fassel, Editura Muzeelor Literare, Iași, 2014.

Kremnitz, Mite, *Regele Carol al României/ King Carol I of Romania,* Editura Porțile Orientului, Iași, 2008.

Kremnitz, Mite, art. *Un Lenau român/ Ein rumänischer Lenau,* publicat în *Convorbiri literare*, București, 1910

Lindenberg, Paul, *Regele Carol I al României/ King Carol I of Romania*, traducere de Ion Nastasia, Editura Humanitas, București, 2010.

Lovinescu, Eugen, *Mite, Bălăuca,* Editura Gramar, București, 1995.

Lovinescu, *Titu Maiorescu și contemporanii lui/ Titu Maiorescu and his contemporaries*, volumul I, Institutul Cultural Român, București, 2009.

Maiorescu, Titu, *Critice/ Critiques,* Ediție îngrijită, tabel cronologic, aprecieri critice și bibliografie de Domnica Filimon, prefață de Gabriel Dimisianu, Editura Albatros, București, 1998.

Maiorescu, Titu, *Însemnari zilnice/ Daily notes,* Publicație cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, Editura Librăriei Socec&Co, București, volumul I (1855-1880), 1937 și volumul al II-lea (1881-1886), 1939.

Neagoe, Stelian (ed.), *Memoriile regelui Carol I al României/ Memoirs of King Carol I of Romania,* Editura Machiavelli, București, vol. III, IV, 1993-1994.

Neagoe, Stelian (ed.), *Memoriile regelui Carol I al României, Memoirs of King Carol I of Romania,* Editura Scripta, București, vol. I, II, 1992-1993.

Negruzzi, Iacob, *Amintiri din Junimea/ Memories from Junimea*, Ediție îngrijită și prefață de Ioana Pârvulescu, Editura Humanitas, București, 2011.

Nica, Ion, *Mihai Eminescu. Structura somato-psihică/ Mihai Eminescu. The psychosomatic structure,* Editura Eminescu, București, 1972.

Schopenhauer, Arthur, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață/ Aphorismen zur Lebensweisheit,* traducere de Titu Maiorescu, ediție îngrijită de Domnica Filimon, Editura Albatros, București, 1992.

Simion, Eugen, *E. Lovinescu. Scepticul mântuit/ E. Lovinescu. The redeemed sceptic*, Editura Grai și Suflet - Cultura Națională, București, 1996.

Slavici, Ioan, *Amintiri- Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc, Maiorescu/ Memories- Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc, Maiorescu*, Editura Cultura Națională, București 1924.

Todescu, Valentin, *Mite Kremnitz și Junimea/ Mite Kremnitz and Junimea,* Revista Philologica, 2006, tom 2/08.

Torouțiu, I. E., *Studii și documente literare/ Literary studies and documents,* vol. I-V, Institutul de arte grafice „Bucovina", București, 1931-1934.

Văcărescu, Elena, *Memorii/ Memoirs,* Selecție și traducere din limba franceză de Aneta și Ion Stăvăruș, Prefața și note de Ion Stăvăruș, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989.